

XXV

У Анни були близнятка, два хлопчики.

Докія рішилася тримати її в себе до весни, а навесні мала вона умістити діти між людьми, а сама йти на службу, щоби що заробити. Від нещастя, здавалося, виросла, збільшила, але виглядала страшно: худа, жовта, з зів'ялим цвітом у лиці. На устах не з'являвся ніколи усміх. Терпіла в горі з цілою повагою глибокої своєї натури й утратила змисл для будучності. Її вдача немов була настроєна для такого страшного нещастя, що потягало за собою також саме страшне терпіння, і, здавалося, терпіння становило тепер одну діяльність її поважної молодої душі. Рідко коли бувала така ніч, яку перебула б зі сухими очима. Навіть до сну втискалися сльози і скроплювали вогнем її душу.

Мов підстрілену звірину, тягнуло її до самоти. Стогнала, забачившись на самоті, а угледівши де-небудь хрест, кидалася на коліна й молилася, її уста поблідли, викривилися, погляд став понурий, а голос стратив звук.

Вмерти, з обома дітьми вмерти, — се було її одиноке бажання. Стояла цілком безпомічна, безрадна проти свого горя і ніяк не бачила виходу з нього. І так волікла свої молоді дні за собою. Лише одно викликувало в ній зміну, вводило її у зворушення та розгоряло її хмурі очі. Се було ім'я убійника.

Здавалося, що при звуку того імені прокидалося в ній життя і нерви напружувалися до крайності.

В таких хвилях перемінюлася в якусь безмовну фурію, що заховувалася непорушно та чекала відповідної хвили, щоби кинутися безпощадно на свою жертву.

Так, приміром, не віддалялася майже ніколи з дому, але як їй одного разу лучилося вийти в село, і вона там довідалася, що Саву, мабуть, випустять на волю задля браку відповідних доказів, сказала:

— На що заслужив собі, його не мине. Коби мені лише бог допоміг дітей вигодувати, коби мені лише бог допоміг!.. — і відіткнула цілими грудьми, її ніздрі задрижали, а очі спалахнули такою страшною ненавистю, що лячно ставало на неї глянути.

Іншими разами знов, коли сиділа сама коло дітей, пильнуючи їхнього сну, заверталася душею в цілковито інший, дивний напрям. Робила собі докори, що оказувала померлому замало любові.

«А ось діти, одиноке багатство її, лишив він їй, а що взяв він від неї в гріб?»

Зразу, як лише зблизився він до неї, в дворі ще, промовляючі то тут, то там добре слово, вона німіла. Напружувалася, мов струна, та й умовкала. Змінялася несвідомо, мимоволі. Якась незрозуміла брутальна сила вступала в її грудь, розсаджувала її іноді з болю, а уста так і паралізувала.

Він говорив здержливо, а вона не мала цілковито права виказувати своєї любові. Відчувала се вродженим жіночим інстинктом. Вона бідна наймичка, на яку гляділи всі через плечі!

А потім все так інакше укладалося.

Увесь рай, що носила його в грудях для нього, ховала на ту хвилю, коли доступить права увійти в його стіни і статися йому чимсь шалено добрим. Потім її уста вже самі з себе створилися б. Те, що тримало її брутальною силою, мов у кайданах, замикало її уста, а його вводило в думку, що вона його не любить, — воно покинуло б її вже само з себе. Надія на ту хвилину додавала їй героїчної сили, й вона із невимовною витривалістю зносила все горе свого положення.

Потім, як уже могла говорити, ділив їх час від себе, а тепер — його не стало.

Іншими разами знов кидалася на свої діти й мало не давила їх із якоїсь дикої любові.

Вони обоє подобали на нього. Не мали її чорного волосся, а ясне, мов шовк, волосся його.

Пожирала очима їхні дрібні личка й немов бачила їх дорослими.

Такі були, як він, цілком такі, іншими й не могла уявити собі їх. Потім попадала у божевільний плач.

Його не було! Його не було й не буде вже ніколи, доки світу. Казав, що візьме, а покинув. Шаліла з болю, товкла головою до дитячої колиски і викликувала тяжким зойком раз по раз його ім'я.

І не зазнавши ще щастя, мусила божеволіти з жалю за ним. Стояло так близько коло неї, завтра-позавтра мала зіткнутися з ним, а воно відвернулося від неї навіки!

Одного разу дала намовитися Докії, та пішла до Івовіки й Марії. Пішла просити їх, щоб вони прийняли за своє одно з дитят.

— Може, схотять викохати собі одного внука! — радила розважна жінка. — Не можна ж знати їх думок! Може, бог дасть, що приймуть! Осиротіли тепер, та, може, й полегшає їхнє горе з дитиною! Ось того старшенського бери, більше похорого на батька!

Зразу вона тій думці страшно опиралася, але пізніше піддалася їй і пішла. Задля дітей пішла.

Івовіки не було дома, а Марійка кинулася на неї, мов тигриця.

— Щоб ти не посміла мені більше мій поріг переступити, розпуснице ти! — кричала. — З ким іншим розпочала собі забаганки, а на Михайла спихаєш? Хто тебе коли в селі бачив із ним? А Саву хто викричав убійником перед цілим селом? Як прийдеш мені ще раз під очі, то витравлю тебе псами з подвір'я! А як хочеш від мене хліба, то прийди на поминки. Тоді я й жебраків годую!

До глибини поражена, з лицем білим, як полотно, й майже блудними очима, вернулася молода, упокорена мати назад, не сказавши ні слова, уклала мовчки дитину...

Поглянула на неї Докія та догадалася наслідків ходу, однак не ставляла ніяких питань. Боялася, щоб ті побілілі уста часом не створилися, як боялася того страшного, розгореного погляду чорних очей...

Але пізніше довідалася про все.

І ніколи більше не переступала дівчина порога тої хати, а як бачила Марійку здалека, обходила її кожним разом совісно.

Інакше заховувався Івоніка.

Він не вторкався до тої справи, але вірив у колишні зносини свого сина з сею дівчиною, як вірив у її чесність і доброту. Докія його пересвідчила. Стрічаючися з нею на дорозі, стримував її сам. «Що робиш, Анно, здорова?» — питався щиро, та тут же й уникав її погляду. Йому стало невимовне жаль сеї дівчини. Бідний його син любив її, і як уже було, так було, а вона лишилася в великій горі. Та проте не міг він для неї нічого вдіяти.

Марійка гонила її, як собаку, від хати до хати, а по-друге, — вона була найтяжчим ворогом його Сави. Обвиняючи його прилюдно в убійстві брата, грозила ще й сама, що заподіє йому зло. Так не міг він її нічим рятувати, хіба що, може, дав би їй коли трохи грошенят, аби Марійка не знала, але поки що мусило так усе остатися. До того був такий перейнятий власним горем і тривогою другого сина, що не був у силі спинитися думками коло чужого горя.

Таким чином була вона полишена зовсім собі самій і не числила на нічию поміч. До матері і брата не заходила. Вони не хотіли про неї нічого чути, відколи брат одружився, а мати пересвідчилася, що від родичів померлого не наспіває поміч для неї.

Чужі не всі оказували співчуття для неї. Вона ніколи не тішилася особлившою симпатією між жінками та дівчатами. Завдяки тоншому довголітньому оточенню у дворі і благородному впливові жителів його на неї, станула вона духово і морально вище від своїх сільських ровесниць, а того не простило їй ніколи консервативне, упряме, мужицьке розуміння жіночого сільського світу.

До того причинялася і зависть, що задавлювала для неї співчуття.

Майже кожда господиня в селі, що мала доньку в хаті, числила тайком на Михайла, як на будучого зятя. А тут і показалося нараз, що його вибір упав на наймичку! Розчарування було засильне й несподіване, щоби не потягнуло наслідків за собою. Він не жив уже, не міг посватати наймички, та проте за життя вибрав собі її та мав її за свою будучу газдиню.

Як сходила коли бесіда на неї, то кінчилася звичайно словами:

— Все таку добру та й святу удавала, а тепер має, чого хотіла! Якби була порядна, могла б коли-небудь стати у першого-ліпшого господаря до служби, а так най уже собі помагає, як може! Най до свекрухи йде!